

Фомішина В.М.

УДК 658.15

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ СПОЖИВАННЯ ТА ЗАОЩАДЖЕННЯ СЕКТОРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. В статті обґрунтовано положення, що дієва державна зовнішньоекономічна політика держави є необхідною умовою економічної стабілізації і передумовою зростання доходів, споживання та заощадження. Визначена роль секторів національної економіки, залучених у споживчо-інвестиційні процеси. Акцентовано, що з огляду на високу відкритість економіки України значний вплив на споживчо-заощаджувальні процеси здійснюють цілі, складові та інструменти зовнішньоекономічної політики.

Ключові слова: споживання, заощадження, сектори економіки, зовнішньоекономічна політика, зовнішньоторговельна політика.

Аннотация. В статье обосновано положение, что действенная государственная внешнеэкономическая политика государства является необходимым условием экономической стабилизации и предпосылкой роста доходов, потребления и сбережения. Обоснована роль секторов национальной экономики, вовлеченных в потребительско-инвестиционные процессы. Акцентировано, что с учетом высокой открытости экономики Украины значительное влияние на потребительско-сберегательные процессы оказывают цели, составляющие и инструменты внешнеэкономической политики.

Ключевые слова: потребление, сбережение, сектора экономики, внешнеэкономическая политика, внешнеторговая политика.

Summary. In the article the proposition that effective government foreign policy is a necessary condition for economic stabilization and a prerequisite for the growth of income, consumption and savings. Definitions, which control the consumption and savings based on consideration of the sectoral structure of the economy and implemented at different levels – the mega, macro, macro national economy. Regulator is an acting supranational bodies and national institutional units which are parties to both of consumers – saving processes. The role of the national economy sectors involved in consumer – Investment Paper processes. The attention which is due to the high openness of the economy Ukraine a significant impact on consumer – saving processes engaged objectives, components and tools of foreign policy. The statement that the greatest impact on final consumption and saving has foreign policy and trade surplus is not always objective indicator of well-being of the country, in terms of optimal consumption criterion is the policy of leveling the trade balance. It is shown that in addition to foreign policy, the amount and dynamics of consumption and savings affect monetary policy, customs policy, the policy of attracting foreign investment.

Keywords: consumption, savings, sectors of the economy, foreign policy, foreign trade policy.

Постановка проблеми. Найзагальніше завдання зовнішньоекономічної політики держави полягає у встановленні взаємовигідних зв'язків з іншими країнами для задоволення зростаючих потреб населення в предметах кінцевого споживання, а підприємницького сектору – в інвестиційних ресурсах. З цього випливає актуальність у виявленні впливу зовнішньоекономічної політики на обсяги і динаміку кінцевого споживання і валових інвестиційних ресурсів національної економіки.

Огляд останніх досліджень. До розробки проблем зовнішньоекономічної політики держави виявляють науковий інтерес такі вітчизняні вчені, як Н. Бойко О. [1], Борисенко [2], В.М. Геєць [3], Ю.М. Пахомов [4] та ін. Проблеми споживання і заощадження загалом та окремі аспекти їх впливу на соціально-економічний розвиток знаходять відображення в сучасних дослідженнях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як М. Алексеєнко, О. Ватаманюк, В. Карковська, Б. Кваснюк, П. Толмачов, В. Томас, та ін. Завдяки працям вчених спостерігається швидкий прогрес у розробленні теоретичних підходів до визначення функціональної спрямованості споживання та заощадження, можливостей їх практичного застосування в розбудові економіки країни.

Водночас питання комплексного впливу процесів споживання і заощадження на економічний розвиток залишається значною мірою невирішеним, зокрема, наростання взаємозв'язку між процесами споживання і заощадження та процесами інтернаціоналізації національних економік, що потребує додаткових досліджень.

Формулювання завдання дослідження. Дослідити теоретико-методологічні аспекти впливу зовнішньоекономічної політики на обсяги та динаміку кінцевого споживання, заощадження та інвестицій в національній економіці.

Виклад основного матеріалу. Внаслідок лібералізації зовнішньоекономічної діяльності відбулося стрімке завоювання українського ринку споживчих та інвестиційних товарів імпортованими товарами й витіснення вітчизняної продукції легкої, харчової, машинобудівної продукції. Зросла диференціація регіонів і груп населення за рівнем доходів. Фінансовий стан експортно-орієнтованих регіонів та галузей знаходиться у значній залежності від кон'юнктури світового ринку.

За роки незалежності українська економіка перетала бути єдиним народногосподарським комплексом, де внутрішній попит та пропозиція були зорієнтовані один на одного. Переорієнтація переважно сировинних галузей на зовнішні ринки і велика залежність від імпорту товарів призводить до того, що економічний розвиток загалом, а також похідні від нього доходи, споживання, заощадження та інвестиції стали суттєво залежати від зовнішньоекономічних зв'язків. У такій ситуації дієва державна зовнішньоекономічна політика держави є необхідною умовою економічної стабілізації і передумовою

зростання доходів, споживання та заощадження, на що справедливо вказують вчені [2]. Управління споживанням та заощадженням ґрунтується на врахуванні секторальної структури економіки здійснюється на різних рівнях, де суб'єктами управління виступають наднаціональні органи та національні інституційні одиниці – домогосподарства (ДГ), фінансові корпорації (ФК), нефінансові корпорації (НФК), некомерційні організації, що обслуговують домогосподарства (НКОДГ), сектор загальнодержавного управління (ЗДУ), які водночас є учасниками споживчо-заощаджувальних процесів. Кожен сектор володіє власним споживчим, чи заощаджувально-інвестиційним потенціалом, чи ними обома (табл. 1).

Таблиця 1. Загальні та специфічні інструменти управління споживанням і заощадженням на різних рівнях економічної системи

Рівні управл.	Суб'єкти управління	Об'єкти управління	Засоби і інструменти управління	
			Загальні	Специфічні
Мегарівень	ООН: Світовий банк, МВФ, МОП, БМР СОТ, ОЕСР	Споживання, заощадження	Рекомендації і нормативи щодо основних макроекономічних показників – ВВП, дефіциту державного бюджету, платіжного балансу, податкової і бюджетної політики, цінової політики, соціальних стандартів, норм споживання, критеріїв розвитку	Регулювання руху міжнародних інвестицій, зовнішньоторговельних операцій, міжнародні позики, звіти і дослідження щодо стану справ на світовому ринку боргових зобов'язань і цінних паперів, аналіз і прогнозування кон'юнктури світового фінансового ринку, лібералізація доступу до ринків, створення нових можливостей для інвестицій і торгівлі
Макрорівень	ЗДУ	Споживання, заощадження	<p>1. Державний сектор економіки</p> <ul style="list-style-type: none"> – встановлення заробітної плати робітникам бюджетної сфери і їх чисельності – збільшення або зменшення частки державного сектору (роздержавлення і приватизація); <ul style="list-style-type: none"> – державні закупівлі – державні галузеві, регіональні, науково-технічні, екологічні програми <p>2. Регуляторні дії щодо споживчо – заощаджувальної поведінки інших інституційних суб'єктів національної економіки</p> <ul style="list-style-type: none"> – формування правової бази – інформаційне забезпечення – трансфертні платежі: <p>а) доходи від соціального страхування (хвороба, втрата працездатності, безробіття, пенсійне забезпечення)</p> <p>б) державна допомога (сім'ям з дітьми, субсидії на ЖКГ, малозабезпеченим сім'ям і ін.)</p> <ul style="list-style-type: none"> – податкова політика (неоподатковуваний мінімум, ставки, шкала, база оподаткування, податкові пільги) – регулювання оплати праці (мінімальна ЗП, норми і гарантії) – коригування цін і індексація грошових доходів; – політика стимулювання зайнятості і економічної активності населення 	<p><i>Адміністративні (дозволи, заборони, примус)</i></p> <p>тимчасові заборони на дострокове зняття коштів з банківських депозитів; державні гарантії повернення депозитів і інших видів заощаджень в небанківських установах; обмеження на операції з валютою; встановлення медично обґрунтованих норм споживання, контроль якості споживчих благ</p> <p>обмеження або заборона реклами на алкогольні і тютюнові вироби; система адміністративних штрафів і ін.</p> <p><i>Економічні:</i></p> <p>Регулювання ставок банківських кредитів і депозитів, впровадження податків на споживання, багатство, спадок, на банківські депозити, пільгове оподаткування доходів, що використовуються на житлове будівництво, митні тарифи на ввезення автомобілів, товарів поточного і довгострокового використання і ін.</p>
Мікрорівень	ФК	Заощадження	<ul style="list-style-type: none"> – розподіл чистого прибутку, – балансова вартість і терміни експлуатації основних фондів, – методи розрахунку амортизації 	– операції на фондовому та кредитному ринках, рухомого і нерухомого майна
	НФК	Заощадження	<ul style="list-style-type: none"> – розподіл чистого прибутку, – балансова вартість і терміни експлуатації основних фондів, – методи розрахунку амортизації 	– політика самофінансування, соціальний пакет для працівників
	ДГ	Споживання, заощадження	Планування, розподіл, регулювання, контроль за розподілом бюджету ДГ	Визначення обсягу і структури споживчих витрат, мотивація заощаджень, розподіл ролей у ДГ, пріоритети витрат, неекономічні відносини між членами ДГ
	НКОДГ	Споживання	Управління фінансовим забезпеченням некомерційних організацій: членськими внесками, пожертвами в грошовій і натуральній формі, доходами підрозділів підприємств, що надають соціально-культурні послуги своїм робітникам (відомчі житла, лікарні, клуби, стадіони тощо) та напрямками витрат на кінцеве споживання	Законодавче визначення дозволених і заборонених джерел доходу та напрямків витрат на кінцеве споживання стосовно товарів та послуг, які вони надають ДГ; особливості оподаткування доходів і майна НКОДГ, благодійних внесків, пожертвувань

Найвагомішим сектором економіки, який є учасником і споживчих, і інвестиційних процесів, є домашнє господарство. Кожне ДГ має як споживчий, так і заощаджувальний потенціал. Споживчий потенціал – це можливості домогосподарства до задоволення потреб всіх його членів. Його розмір обумовлюється загальною сумою наявних доходів, отриманих від трудової діяльності, власності, соціальних трансфертів. Відповідно, управління споживчим потенціалом ДГ включає заходи і дії, направлені на вибір та привласнення благ для задоволення поточних і середньострокових потреб. Об'єктом управління стає не тільки наявний грошовий дохід домогосподарства, але й інші чинники, що обумовлюють величину потенціалу: майновий стан, розмір і склад ДГ, власне виробництво економічних благ, медичні і соціальні стандарти споживання, компетентність у способах бездефіцитного ведення бюджету, очікування щодо цін і доходів, суб'єктивні оцінки поточної ситуації в країні тощо.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ СПОЖИВАННЯ ТА ЗАОЩАДЖЕННЯ СЕКТОРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ДГ загалом не використовують загальновідомі системи фінансового прогнозування та планування, базуються на спрощеній системі обліку доходів та витрат; водночас це не означає, що елементи планування споживання та заощадження відсутні. Планування витрат дозволяє отримувати фінансову безпеку, а також можливість заощадження і споживання в майбутньому. Планування споживання і заощадження на рівні ДГ здійснюється шляхом диференціації потреб і послідовності їх задоволення, виділення структурних пріоритетів витрат. Для ефективного управління витратами їх структурують за ступенем важливості. Всі витрати можна поділити на великі групи:

По-перше, першочергові споживчі витрати, пов'язані із зовнішньою економічною безпекою домогосподарства, які мають об'єктивний характер, мають визначені суми та чіткі терміни погашення і практично знаходяться поза межами управління або мало йому підконтрольні (договори із зовнішніми організаціями): обслуговування всіх видів позик і кредитів; комунальні платежі; оплата освітніх і медичних послуг.

По-друге, споживчі витрати, пов'язані із внутрішніми рішеннями, з підтриманням поточного і підвищенням майбутнього рівня життя, які є суб'єктивними, і тому – більш керованими (потреби, пов'язані із необхідними і додатковими вкладеннями у відтворення людського капіталу).

Потреби останньої групи часто є недосяжними на поточний час і можуть бути достатньою мотивацією для здійснення заощаджень. Удосконалення управління споживанням і заощадженням, раціональне ведення бюджету ДГ дозволяє задовольняти поточні споживчі потреби, уникати боргів і сформувати вільний залишок коштів, який спрямовується на заощадження і інвестування.

Заощаджувальний потенціал ДГ характеризує його можливість щодо майбутнього споживання, тобто пов'язується із задоволенням довгострокових потреб, і розуміється як сукупність фінансових ресурсів і фінансового багатства, які можуть бути використані для збереження і примноження чистої вартості активів і майна. Заощаджувальний потенціал ДГ розраховується в результаті відрахування від суми наявних доходів цього сектора витрат на кінцеве споживання. Пряме внутрішнє управління заощаджувальним потенціалом здійснюється членами ДГ, опосередковане зовнішнє – державними інституціями.

Функції домогосподарства в управлінні заощаджувальним потенціалом полягають у проведенні заощаджувальної політики, яка передбачає планування доходів і витрат, дії щодо формування заощаджень, вибору інструментів заощаджень, сфери діяльності з організації заощаджувального процесу.

Організація управління заощаджувальним потенціалом домогосподарств з боку держави передбачає наявність інституційного і інфраструктурного забезпечення заощаджувального потенціалу та його найповнішої трансформації в інвестиційний потенціал. Функції державних інституцій в управлінні заощаджувальним процесом домогосподарств включають регулювання обсягу та структуру грошових доходів і витрат ДГ; опосередковане регулювання розподілу наявного доходу на споживання і заощадження; структуру заощаджень домогосподарств та ін. Напрямок та активність державного впливу значною мірою обумовлюються зовнішніми факторами – становищем на світовому фінансовому ринку, місцем країни у світовій заощаджувальній системі, можливістю залучення зовнішніх заощаджень і інвестицій і ін.

До інституційних секторів, задіяних у процесах споживання та управління ними, належать також НКОДГ. Управління споживанням НКОДГ здійснюється шляхом впливу на їх власні доходи та витрати, пов'язаними з наданням ДГ неринкових товарів та послуг (безкоштовно або за пільговими цінами). Суб'єктами управління цього сектору є профспілкові, політичні, релігійні організації, соціально-культурні підрозділи підприємств. Величина споживання НКОДГ в загальному обсязі національного кінцевого споживання незначна.

ФК і НФК не є суб'єктами кінцевого споживання, проте відіграють вагомую роль у формуванні і управлінні заощаджувального потенціалу. Відображенням заощаджень секторів ФК та НФК є показники чистого прибутку та амортизації. Відповідно, управління заощаджувальним потенціалом НФК на рівні підприємства здійснюється шляхом виділення пріоритетних напрямків розподілу чистого прибутку, які обирають суб'єкти підприємництва, удосконалення використання основних фондів; на державному рівні – розробленням та впровадженням напрямків та ефективності амортизаційної політики.

З огляду на високу відкритість економіки України значний вплив на споживчо-заощаджувальні процеси здійснюють цілі, складові та інструменти зовнішньоекономічної політики. Основними складовими зовнішньоекономічної політики є зовнішньоторговельна політика, політика в області залучення іноземних інвестицій та регулювання капіталовкладень, валютна і митна політика. Співвідношення й напрямки впливу зовнішньоекономічної політики на кінцеве споживання та заощаджувально-інвестиційні процеси національної економіки наведено в табл. 2.

Найбільший вплив на кінцеве споживання і заощадження здійснює зовнішньоторговельна політика. Так, переважна орієнтація на експорт чи імпорт призводить до змін у торговельному балансі. Бажане позитивне сальдо торговельного балансу – перевищення обсягу експорту над імпортом – не може слугувати об'єктивним показником добробуту країни, як і від'ємне сальдо. Звісно, ріст експорту пов'язаний із ростом виробництва та зайнятості в країні, проте кінцеве споживання пов'язане не тільки із ростом виробництва, але і з ростом споживання. Обсяги споживання так же залежать від імпорту, як і від експорту, тобто оптимальною є політика вирівнювання торговельного балансу країни.

Валютна політика полягає у регулюванні курсу національної валюти відносно валют інших країн і здійснює безпосередній вплив на споживання і заощадження. Так, зниження курсу національної валюти здешевлює експортні товари країни для іноземців; водночас імпортні товари стають дорожчими для

споживачів всередині країни, і навпаки. Таким чином, регулюючи курс, держава може регулювати потоки споживчих та інвестиційних товарів. Результатом митної політики є зміна цін, перерозподіл доходів між галузями та групами населення, і відповідно, обсягів споживання й заощадження в країні. Політика залучення іноземних інвестицій, особливо прямих, дозволяє реалізувати фінансовий, інтелектуальний, виробничий потенціал закордонного інвестора, не обтяжуючи державний борг, без відповідного негативного впливу на споживчий та інвестиційний потенціал.

Таблиця.2. Цілі та інструменти впливу зовнішньоекономічної політики на регулювання споживання і заощадження

Цілі зовнішньоекономічної політики	Зовнішньоторговельна політика		Зовнішньо-інвестиційна політика	Валютна політика	Митна політика
	Експортна	Імпортна			
Цілі зовнішньоекономічної політики	Промування вітчизняних експортних товарів на зовнішні ринки	Регулювання ввозу в країну товарів (послуг, робіт)	Залучення і використання іноземних інвестицій та регулювання вивозу вітчизняних за кордон	Цілеспрямоване використання валютних коштів	Захист внутрішнього ринку та стимулювання вітчизняного виробника; наповнення державного бюджету
Напрями впливу на доходи, споживання, заощадження та інвестиції	Зростання споживання всередині країни за рахунок стимулювання виробництва і росту доходів; зміцнення банківської системи та підвищення ефективності валютних операцій; активізації страхового бізнесу	Зростання споживання за рахунок додаткового надходження товарів, митних надходжень у держбюджет, політики імпортозаміщення (створення робочих місць).	Заощадження та інвестування на валютному ринку і ринку дорогоцінних металів. Зростання заощаджень та інвестицій за рахунок залучення передової технології, досвіду, ноу-хау; валютних надходжень; зростання зайнятості	Перерозподіл споживання у часі (короткострокове – скорочення, довгострокове – зростання)	Коливання доходів, споживання заощадження і інвестування внаслідок зміни регулювання товарообміну
Інструменти зовнішньоекономічної політики	Державні замовлення, бюджетне фінансування, кредити, фінансування НДДКР і ін.; Створення системи зовнішньоекономічної інформації	Ліцензування і квотування імпорту, антидемпінгове і компенсаційне мито, система мінімальних імпорتنих цін, митні формальності, санітарні і ветеринарні норми і ін.	Податкові важелі; субсидіювання окремих галузей і виробників; регулювання відсоткової ставки. Прямі інвестиції; портфельні інвестиції; кредитний капітал	Процентна ставка за валютними депозитами, курси валют Валютна дисконтна політика; валютна девізна політика; валютні обмеження; валютні інтервенції	Митні тарифи, ескалація тарифу, нетарифні бар'єри, стандартизація і сертифікація

Висновки. Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що управління споживанням і заощадженням є невід'ємною складовою загальної державної соціально-економічної політики, яке має низку особливостей, що виділяють їх серед інших об'єктів управління, вимагають використання, поряд із загальними, специфічних методів і інструментів управління. Дослідження показують, що зовнішня відкритість економіки не повинна перевищувати значень, які створюють загрозу для національної безпеки, насамперед, продовольчої, технологічної, фінансової. Тому у проведенні зовнішньоекономічної політики слід оцінювати розвиток зовнішньої торгівлі, імпорту залежність країни та закордонні запозичення під цим кутом зору. Важливе значення в такому оцінюванні відіграють такі показники, як внесок зовнішньої торгівлі в кінцеве споживання національної економічної системи, частка імпортного продовольства у загальному обсягу споживання продуктів харчування в країні, обсяги зовнішнього боргу, що скорочують кінцеве споживання, та ін.

Джерела та література:

1. Бойко Н. Зовнішньоекономічна діяльність України на сучасному етапі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conferences.neasmo.org.ua/node/1719>
2. Борисенко О. П. Стратегічні засади формування зовнішньоекономічної політики держави // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./pubupr/2012_2/doc/1/04.pdf,
3. Пахомов Ю. М. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Ю. М. Пахомов, Д. Г. Лук'яненко, Б. В. Губський. – К.: Україна, 1997. – 237 с.
4. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу і держави: національна доповідь / за аг. Ред. В. М.Гейця [та ін.].–К.:НВЦ НБУВ, 2009.–687с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/books/2009/09nandop.pdf